



№ 46 (399)
Снежань 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Асоба: танцамайстар і фалькларыст Мікола Котаў –**

стар. 2 і 3

➔ **Царкоўнае краязнаўства: святыні Пружаншчыны –**

стар. 5

➔ **Этымалогія: адкуль «фашчаўскі ёлуп»? –**

стар. 6



Краязнаўчы семінар

У кожным краі – свае звычай

Хача тэма наядуўнага навукова-практычнага семінара для метадыстаў абласных і раённых метадычных цэнтраў народнай творчасці, спецыялістаў па фальклору Дамоў промыслаў і рамстваў ды клубных устаноў была «Бытаванне календарна-абрадавых традыцыяў у кантэксце сучаснай культуры», але гаворка 29 лістапада ў Інстытуце культуры Беларусі, які і ладзіў семінар, сягнула за межы гэтай тэмы.

З розных раёнаў краіны з'ехаліся 77 спецыялістаў. І яны не толькі слухалі сталічных спецыялістаў у захаванні фальклору, але і абменьваліся досведам, самі выступалі. Паводле словаў адной з арганізатараў мерапрыемства Вольгі Басько, акцэнт на семінары мусяць быць на слова «рэгіянальны»:

– Наша мэта – адраджэнне рэгіянальных традыцыяў, бо па-рознаму святкавалі тыя ж Вялікдзень, Каляды, святы паўсюль розныя, а з Купалля апошнім часам зрабілі і ўвогуле знівеліяваны штампы. Але не варта падмяняць, замяшчаць мясцовую абраданасць. І пра гэта найперш павінны ведаць работнікі культуры, дбаць пра тое.

У праграме былі як збольшага тэарэтычныя тэмы, так і практычныя напрацоўкі. Сярод першых варта назваць даклады кандыдата гістарычных навук Алеся Шамака «Гісторыка-этнаграфічныя рэгіёны Беларусі: генезіс, агульнае, адметнае», старшага на-

вуковага супрацоўніка Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі, кандыдата гістарычных навук Тацяны Кухаронак «Святочны царкоўны календар і народная культура», супрацоўніцы Інбелкульты Вольгі Басько «Лікальныя святочныя традыцыі рэгіёнаў Беларусі: механізмы вывучэння, фіксацыі і ўзнаўлення», выкладчыка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, кіраўніка гурту «Палац» Алега Ха-

Сушы «Рытуальна-абрадавае ўбранне хаты і побытавай прасторы хаты да свята. Захаваўне ў сучасных традыцыях лікальных культураў тэхналогіяў саломаліцення, вырабу выцінанак, ткацтва і інш.», старшыні праўленняў арганізацыяў «Адпачынак у вёсцы» і «Аграэкатурызм» Валерыі Кліцуновай «Кластэрная сістэма ў аграэкатурызме Беларусі. Роля і месца ў ёй устаноў культуры» ды іншыя. Асобна варта адзначыць тэму «Бытаванне традыцыяў стара-



І. Крук, Н. Хвiр, А. Шамак і В. Басько пад час семінара

менкі «Святочны календарна-абрадавы комплекс у сучаснай трансляцыі» ды іншыя; з другіх – выступы рэктара Інбелкульты кандыдата філалагічных навук Івана Крука «Рэгіянальныя асаблівасці бытавання рытуальна-абрадавага комплексу «Свяча» на беларускім Падняпроўі», супрацоўніцы Інбелкульты Галіны

жытных веснавых святаў і абрадаў Гомельшчыны», якую раскрылі супрацоўніца Веткаўскага раённага арганізацыйна-метадычнага цэнтра Юлія Дзятлава (яна распавяла пра абрады «Ваджэнне і пахаванне стралы» з вёсак Казацкія Балсуны і Стаўбун свайго раёна) і расповед дырэктара Жыткавіцкага раённага

цэнтра фальклору Ганны Лой пра «Юраўскі карагод» з вёскі Пагост.

Аштуршком да ажыўленай дыскусіі сталася выступленне Наталлі Хвiр, загадчыка сектара па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, «Народныя святы, абрады як аб'екты нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якія вылучаюцца на статус гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі: заканадаўчая аснова іх аховы і зберажэння». Сярод іншага, яна спынілася на тым, як варта адбіраць і апісваць тое ці іншае рэгіянальна абрадавае дзейства, каб прадставіць на наданне яму статуса нематэрыяльнай культурнай спадчыны, чаму гэта неабходна рабіць. У гэтым плане, зазначыла спецыяліст, самая прадукцыйная Магілёўская вобласць, якая мае ўжо шэсць нематэрыяльных прадметаў, а яшчэ тры – прадстаўлены на наданне адпаведнага статуса. І выказала шкадаванне, што на Віцебшчыне, адной з самых багатых ў гэтым рэгіёне і жывуць у побыце людзей, усяго адзін – у нацыянальным спісе нематэрыяльных каштоўнасцяў. Больш заявак, ад цэлай вобласці, няма. Пасля даклада разгарнулася дыскусія на тэму захавання абрадаў. Задаваліся пытанні кшталту «а як мне самой адабраць, што варта прадставіць для занясення ў спіс?», «хто можа дапамагчы аформіць усё правільна і граматычна?», і нават: «як я магу зацікавіць мясцовае кіраўніцтва, каб унесці пэўны аб'ект у спіс?», «чым я магу зацікавіць мясцовыя ўлады, чым гэта ім будзе карыснае?», «як знайсці

час, бо на мне паводле пасады абавязкі не толькі дбаць пра мясцовыя абрады, але і шэраг іншых?» і падобныя. У выніку дамовіліся, што на нейкім этапе можа падключыцца і Інстытут культуры Беларусі, а таксама сама Н. Хвiр. Галоўнае, каб было зацікаўленне на месцы.

І тут варта прапанаваць – старонкі «Краязнаўчай газеты» адкрытыя для рэгіёнаў. Пішыце нам, сябры, пра цікавосткі свайго краю, пра адметнасці, якія, сапраўды, зблізку часяком падаюцца і не такімі значымі, малавартымі захавання на агульнанацыянальным, агульнадзяржаўным узроўні. Будзем разам складаць той каталог залацінак народнай творчасці, адбіраць самае «най-». І проста знаёміць чытачоў у іншых рэгіёнах краіны. Як адзначыў А. Шамак: «Нам толькі здаецца, што ўсё знікла. Трэба ведаць сваю культуру, вывучаць яе, ганарыцца. Шанаваць сваё». А як можна аднаўляць сёння старадаўнія традыцыі, на прыкладзе свайго таварыства і гурта «Гарынь» распавёў старшыня моладзевага грамадскага аб'яднання «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства» Аляксей Глушко. Перад падвядзеннем вынікаў гурт выступіў з невялікім канцэртам.

Пад час падвядзення вынікаў семінара былі ўзнятыя таксама пытанні аплаты працы работнікаў культуры ў Дамах і Цэнтрах рамстваў, фінансавання выездаў на месцы для збору і фіксацыі фальклорных матэрыялаў у рэгіёнах і аб правядзенні двухдзённых рэспубліканскіх семінараў і арганізацыі іх на базе абласцей і раёнаў.

Уладзімір ПІРОГ,
фота аўтара



Мікола Котаў: «Калі там ёсць людзі, то і я буду жыць!»

Гэтага рухавага, жвавага і жыццярдавага чалавека можна пабачыць на розных фальклорных святах, імпрэзах, ён – пастапоўшчык абрадаў на сцэне, збіральнік і папулярны атрапаў народных танцаў. Вядомаму танцамайстру і фалькларысту Міколу Котава 1 снежня споўнілася 70 гадоў. Ён нарадзіўся ў Рэчыцы. Пра сваё жыццё днямі ён раскажаў карэспандэнту «Краязнаўчай газеты», раскрыў некаторыя свае тайны, якіх не бракуе вакол гэтай асобы.

– Мікола Конавіч, Вы ў асноўным раскажваеце і пішаце пра маці. А што з бацькам?

– Бацьку я не ведаю. Ён пайшоў на вайну, а я нарадзіўся толькі праз чатыры месяцы. У маці быў адзін ягоны здымак – не ведаю, куды падзеўся. Старадаўні такі, паламаны. А пасля вайны яна атрымала толькі паштоўку «Прапаў без вестак». Малы, я шукаў яго, бегаў, спадзеючыся пабачыць... Школьнікам хадзіў у міліцыю, у ваенкамат – куды мяне пасылалі, каб даведацца пра лёс бацькі.

А праз 25 гадоў я даведаўся, што ён пахаваны ў Баранавічах. У 1941-м, калі ад-

ступалі, можа, 42-і, няма дакладнай даты (я нарадзіўся ў снежні, а ён, відаць, загінуў у 42-м...), патрапіў у палон, потым – у лагер, дзе многія захварэлі на тыф. Ён там і застаўся. Пра ўсё я выпадкова даведаўся праз 25 гадоў. А было так. Я ляжаў у бальніцы ў Гомелі. Калі аднойчы назвалі маё прозвішча, сусед па палаце, пажылы дзед, запытаўся: «А тваё імя па бацьку не Конавіч?» – «Бацька быў Конавіч». Ён мне ўсё і раскажаў. Потым маці прыехала, даведалася. Я пехаў у Баранавічы. Тады там стаяла толькі стэла з надпісам «Загінулыя палон-

ныя». Нам казалі, як гінулі нашыя палонныя, а іх зграбалі бульдозерам у яму. Я ўжо пісаў, што мая душа баліць, калі ўдовы ў Рэчыцы збіраліся, спявалі і плакалі. Гэта мне запомнілася малому. Маці ў мяне (хай зямля будзе пухам, памерла больш за 20 гадоў таму) была вясёлая, заўсёды брала мяне з сабой – то на гулянку, то на вачоркі, бо не было з кім пакінуць мяне і майго старэйшага брата.

(Заканчэнне на стар. 3)



На тым тыдні...

✓ 29 лістапада ў галерэі «Панарама» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося адкрыццё выстаўкі фотамастака **Аляксандра Ласмінскага «Пад небам Гродзеншчыны»**. На выстаўцы прадстаўлена каля 50 пейзажаў незвычайнай прыгажосці, зробленых аўтарам з вышыні птушынага палёту. Ідэя ўбачыць зямлю вачыма птушак у аўтара існавала даўно. Некалькі гадоў ён шукаў любую магчымасць падняцца ў неба над Гродзеншчынай, а сёння, маючы за плячыма больш за 20 палётаў, фотамастак можа ганарыцца сваім «паветраным» архівам, якога хопіць не на адну выстаўку. Абляцеўшы ўсе найбольш цікавыя куточки Гродзенскай вобласці і занатаваўшы фотакамерай яе непаўторныя цуды з помнікамі архітэктуры і краявідамі, Аляксандр Ласмінскі адкрыў глядачам усю прыгажосць і гармонію роднай зямлі.

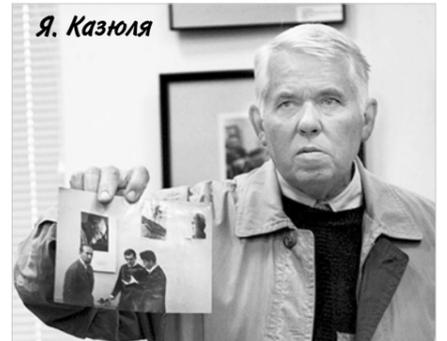
У межах мерапрыемства адбылася і прэзентацыя фотальбома А. Ласмінскага «Гродзенская зямля з вышыні птушынага палёту».

Выстаўка будзе працаваць да 10 студзеня.

✓ 29 лістапада ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачала працаваць выстаўка **Яўгена Казюлі «Сцежкі творчасці. Фрагменты»**. Мастацтва фатаграфіі Я. Казюля аддаў амаль 50 гадоў свайго жыцця – спачатку як фотаамаатар, а потым – фотакарэспандэнт газеты «Голас Радзімы» і інфармацыйнага агенцтва БелТА. Фатаграфія заўсёды была галоўнай справай Яўгена Казюлі, праз якую ён выяўляў любоў да людзей, прыроды, Беларусі.

Выстаўкай аўтар імкнецца не толькі паказаць зробленае, а як даследчык, аб'яднаўшы шматлікія фрагменты, стварыць карціну шматгадовай творчасці фатографа.

Выстаўка працуе да 8 студзеня.



Распаведаў удзельнікам і сведкам – on-line

2 снежня Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь гасцінна прымаў удзельнікаў прэзентацыі інтэрнэт-праекта «Беларускі архіў вуснай гісторыі» (БАВГ). Самі ж стваральнікі называюць архіў першым беларускім on-line сховішчам калекцыяў вусных успамінаў, сабраных рознымі даследчыкамі гісторыі Беларусі.

Напачатку варта назваць імёны людзей, якія спрычыніліся да гэтай нялёгкай справы. Каардынатарамі праекта з'яўляюцца Ірына Кашталян і Зміцер Рагачоў, архівісты – Вольга Іванова (кіраўнік групы), Таццяна Гурская і Юлія Трацяк, тэхнічная група праекта – Уладзімір Гарлач (кіраўнік групы), Мікіта Геер, Ксенія Лагавая і Сяргей Руноў, навуковы куратар праекта – доктар гістарычных навук Алесь Смалянчук. Партнёрамі праекта выступілі Маладзёжнае грамадскае аб'яднанне «Гісторыка», грамадскае аб'яднанне «Дыярыуш», Інстытут славістыкі Польскай акадэміі навук, Інстытут гістарычных даследаванняў Беларусі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта і Беларускае аддзяленне міжнароднага гісторыка-светніцкага і праваабарончага таварыства «Мемарыял».

Пад час прэзентацыі можна было даведацца пра гісторыю стварэння архіва, пачуць планы, пазнаёміцца з магчымасцямі партала і працэдурай рэгістрацыі і выкарыстання рэсурсаў.

Напачатку кіраўнік праекта І. Кашталян распавяла гісторыю рэалізацыі ідэі. Пасля навуковы кіраўнік праекта А. Смалянчук пазнаёміў з вытрымкамі са свайго даклада пра вусную гісторыю (гэта накірунак гуманітарных навук, што да-



В. Іванова, А. Смалянчук, І. Кашталян, У. Гарлач

следзе як мінулае, так і асаблівасці сацыяльнай памяці пра яго праз запіс, архівізацыю і аналіз інтэрв'ю са сведкамі або ўдзельнікамі падзеяў). Прысутныя даведаліся, што і ў Беларусі існуе вусная гісторыя, хаця як акадэмічная дысцыпліна не атрымала прызнання ў нашай краіне. Асноўнымі дакументамі архіва з'яўляюцца інтэрв'ю, на захаванне таксама прымаюцца апытальнікі, біяграфіі, транскрыпцыі, фотаздымкі рэспандэнтаў, лічбавыя копіі дакументаў асабістага паходжання, што даюць магчымасць інтэрпрэтацыі вусных успамінаў.

Пра крыніцы папаўнення і метадыку захавання дакументаў у архіве распавяла архівіст праекта В. Іванова. Камплектаванне адбываецца, з аднаго боку, шляхам збору і апрацоўкі ўспамінаў пад час экспедыцыяў, арганізаваных камандай архіва, а з другога – праз перадачу дакументаў гісторыкамі, краязнаўцамі і іншымі зацікаўленымі асобамі і ўстановамі. Вельмі істотным з'яўляецца тое, што перадача дакументаў у архіў адбываецца з заключэннем дамовы.

Акрамя фатаграфічнай інфармацыі на партале можна знайсці і метадычныя рэкамендацыі для тых, хто цікава-

ца і хоча займацца вуснай гісторыяй, спасылкі на цікавыя крыніцы і сайты, дзе размешчана інфармацыя пра вусную гісторыю ў краінах свету, прычым утрымліваецца геаграфічная прыкмета.

Але я не буду раскрываць усіх падрабязнасцяў карыстання on-line сховішчам, бо ўсе ахвочыя могуць зайсці на старонку БАВГ www.nasharatiac.org. Пасля рэгістрацыі яны змогуць карыстацца ўжо размешчанымі апрацаванымі рэсурсамі і пры жаданні атрымаваць рассылку пра новыя дадзеныя.

Напрыканцы ўдзельнікі атрымалі магчымасць задаць стваральнікам партала пытанні. Гледачоў зацікавілі працэс рэгістрацыі, працэдура папаўнення архіва ў тым ліку і неапрацаванымі дакументамі, былі нават і пэўныя тэхнічныя парады, якія арганізатары прымалі да ведама і прасілі крытычныя заўвагі (калі такія будуць) дасылаць на іх адрас, адзначаючы, што заўсёды адкрытыя да супрацоўніцтва. Але ж былі і пытанні, што выклікалі вострую дыскусію: яны тычыліся непасрэдных функцыяў архіва, што заключаюцца найперш у захаванні, перспектываў далейшага існавання і якаснай дзейнасці партала (некаторым будучыня інтэрнэт-праекта ўвогуле не была бачная).

Але будзем спадзявацца на лепшае. Таму, паважаныя чытачы, не палянуіцеся пазнаёміцца з першым on-line сховішчам вуснай гісторыі ў нашай краіне. Можа, вы знойдзеце там для сябе нешта карыснае, а можа, уласнымі матэрыяламі зможаце папоўніць калекцыю.

Наста КАДЫГРЫБ,
фота аўтара



(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 2)

– А кім быў брат?

– Адпрацаваў на фанера-мэблевым камбінаце ў Рэчыцы; ужо таксама няма яго. І я пачынаў працу спачатку ў лесагандлёвым складзе (скрынкі біў), потым на камбінаце. Я вучыўся пагана, за што і выгналі ў 6-м класе. Пайшоў у вярэньную школу ў 7-ы клас. І скончыў 10, потым – вучылішча механізацыі ў Казахстане. Дарэчы, давалося і вугаль пакідаць лапатаю 40 на 80 (бяры болей – кідай далей). Трэ’ было накідваць на машыну (15 рэйсаў за дзень). Першы вечар прыйшоў дадому, а на руках мазалі. Маці глянула на рукі, на мяне прамоклага (а дождж быў дождж!) ды й кажа: не ідзі ўжо туды, якнебудзь адужаем. Я кажу: не, падводзіць нельга людзей. Гады два я адпрацаваў на камбінаце на розных працах. Потым паступіў у Гомельскі чыгуначны тэхнікум (тады так называўся), але хутка пайшоў вучыцца на танцамайстра. У Гомельскім абласным доме народнай творчасці балетмайстар Аляксандр Аляксандравіч Рыбальчанка, якому нядаўна споўнілася 100 гадоў, вучыў мяне. Ён адзіны народны артыст, які працаваў у самадзейным калектыве. Мяне вучылі ў доме народнай творчасці, а я яшчэ хадзіў і ў клуб чыгуначнікаў. І гэта дало вялікі плён, выхавала мяне. Мне заўсёды шанцавала на добрых настаўнікаў, рэжысёраў, балетмайстраў, з якімі працаваў.

– А як патрапілі ў Тураў?

– Прапанавалі на выбар Светлагорск ці Тураў. Мне было 22 гады – захацелася далей ад дому. Першы горад блізка, а дзе той Тураў, я і не ведаў. Маці даведалася, дык кажа: куды ты паедзеш, туды турэмшчыкаў ссылаюць... Так, туды ссылалі на лесапавал. Адказаў: маці, калі там ёсць людзі, то і я буду жыць. І не пашкадаваў, што паехаў, і цяпер не шкадую. Я шчаслівы, што мяне навукала народная «акадэмія», што вучыў народ.

– І ўсё ж, што вас, дзіцё вайны, сірату, калі жыццёвая думка не пра тое, падштурхнула да танцаў?

– Калі два гады быў у Карагандзінскай вобласці ў Казахстане трактарыстам, пачаў там займацца акрабатарыкай. Мне вельмі падабалася працаваць на трактары, на камбайне. І калі я скончыў курсы кіраўнікоў танцавальных калектываў, то паставіў на сцэне кампазіцыю «На хлебнай ніве», гэта быў мой першы экзамен. Адлюстравалі ўсё, што бачыў на камбайне: песня каласоў – цудоўная, а казахскія стэпы – гэта як хвалі на моры, на акіяне.

У маленстве я доўга жыў у бабулі ў вёсцы Гарывада каля Рэчыцы. Бываў на вечарынах, на гулянках, на вясельях. Я казаў, што маці была вельмі вясёлая, падымала ўсім настрой, а як быў пастаянна з ёй, то нечаму, відаць, вучыўся. Браўся за яе спадніцу ды танчыў каля печы. І яшчэ – я шчаслівы, што патрапіў на Палессе, на Тураўшчыну.

як трапіў у аўтааварыю, і цяпер, калі я знаходжуся ў бальніцы з цяжкаю хваробай, змог выдаць зборнік цудоўных абрадаў. Апісваю 25 абрадаў, падаю сцэнары, каб іх можна было ставіць на сцэне. Я дзякую землякам-гамельчукам за дапамогу ў выданні, дырэктару абласнога цэнтра культуры Мікалаю Іванавічу Шамшэню, супрацоўнікам установы.

ненка з ансамбля «Сьвята» і кажа: «Мікола, давай балетмайстрам у філармонію». Я адмаўляўся, не хацеў пакідаць свае калектывы. Але ўсё ж потым пагадзіўся. Нездоўга да таго, у пачатку 1980-х гадоў, прапаноўваў і міністр культуры Ю.М. Міхневіч прыехаць ды з Міколам Макрацовым з Гомеля стварыць у Мінску вулічны тэатр на дзяржаўнай аснове.

Жэня Флора з Віцебска, – дык яны пачалі біць чачотку.

– *Амаль адначасова з Вамі юбілей і іншага тэлевізійнага чалавека, фалькларыста, якога Вы ўжо згадалі, – Васіля Ліцьвінкі.*

– Так, ён нарадзіўся 7 снежня. Я ўдзячны лёсу, што звёў мяне з ім. Я тады працаваў у «Сьвяце», але хацеў падшукаць што іншае, каб не казалі, маўляў, от прыехаў тут з вёскі ды адразу ў філармонію працаваць. На гэты час і прыпадае знаёмства, Васіль мне сказаў: «Прыходзь, калі што, працаваць у навуковую лабараторыю». Неўзабаве я і перайшоў. Потым разам і перадачу «Запрашаем на вячоркі», вельмі папулярную на той час, рыхтавалі і вялі. Гэты чалавек мяне многаму навучыў, за што ўдзячны яму.

– *А канкурэнцыі – здаровай ці не – не было між вамі, як тое здарэцца?*

– Не. Вядома, мы маглі спрацаваць. Разам мы рабілі багата святаў, у тым ліку ў Траецкім прадмесці ў Мінску, каля Беларускага фонду культуры, абрадавыя калектывы дзедзівы ладзілі, разам ездзілі на канцэрты, на здымкі праграмаў. Я быў у ягонай вёсцы Церабяжоў на Століншчыне. Іх ладная хата стаіць на высокім кургане, а ўнізе маленькая рачулачка.

Нядаўна я тэлефанаваў у Столінскі раённы аддзел культуры, у Жыткавіцкі раён з прапановаю правесці свята. І ўжо запланавана ў абодвух раёнах наступным летам правесці фэст на Купалле, прысвечаны памяці Васіля Ліцьвінкі. Пройдзе сустрэча фальклорных калектываў двух раёнаў. Думаю, пачнем на замкавай гары ў Тураве, потым паедзем у Столін, імпрэза пройдзе на цэнтральнай плошчы, далей – у Церабяжоў, там Васіль Дзмітравіч і пахаваны. Каля ягонай хаты абавязкова правядзем карагоды, выступленні. А на родным доме ўсталюем шыльду.

– *Вы не раскрываеце сакрэты, друкаваць усё гэта можна?*

– Можна!

Напрыканцы гаворкі суразмоўца доўга згадваў добрым словам людзей, якія дапамагалі яму праз усё жыццё, асабліва палешукам, тураўцам. Дзеля навукі Мікола Конанавіч шмат з кім сустракаўся, шмат у каго вучыўся, закончыў колішні інстытут культуры (цяпер універсітэт культуры і мастацтваў) па спецыяльнасці рэжысёр тэатралізаваных масавых святаў. Ён атрымаў званне лаўрэата ўсесаюзных масавых тэатралізаваных прадстаўленняў. Удзячны сённяшні юбіляр і Пятру Адамавічу Гуду, загадчыку кафедры ўніверсітэта культуры, дзе і сам выкладаў. З ягоных нядаўніх працаў – балетмайстар спектакля «Старыя жарты на свежай саломе» ў Беларускай акадэміі мастацтваў (рэж. Г. Давыдзька). Па шчасціла Котаву сустракаўца з вядомымі кінарэжысёрамі, акцёрамі, нават – самому здымаўца. Ня мала словаў удзячнасці Міколы Конанавіча і тым людзям ды арганізацыям, якія не пакінулі яго пад час хваробай (а спіс гэты быў бы вельмі доўгім, у ім і пісьменнік Валеры Сарока, і Беларускі фонд культуры ды «Краязнаўчая газета», і пісьменнік Яўген Леўка, і арганізатар фэсту «Мир мёда» Юры Радзькоў ды багата іншых).

Госця распытваў Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Мікола Котаў: «Калі там ёсць людзі, то і я буду жыць!»

– *Колькі ж Вы адпрацавалі ў Тураве?*

– 25 гадоў. Там я заснаваў народны ансамбль танца «Прыпяць», потым – народны ансамбль танца «Верасок» у вёсцы Верасніца за 10 кіламетраў ад Турава, а па запрашэнні старшыні аднаго з калгасаў Столінскага раёна – ансамбль «Ніва» ў вёсцы Рэмель. Тры гады адпрацаваў дырэктарам Ту-

Думаю, што варта было б пазнаёміць з выбранымі старонкамі і чытачоў «Краязнаўчай газеты».

Я падрыхтаваў рукапіс з запісамі 16 танцаў палешукоў. Іх выконваюць калектывы, у якіх я працаваў.

А запісы... Я прыязджаў, скажам, у вёску Хільчыцы, іншыя, сяду побач з бабкамі на лавачку ды й распытваў пра жыццё, а по-

А мне стала трохкі страшна. Макрацоў болей вопытны чалавек, ды й ён, відаць, таксама напужаўся.

Ды ў жыцці атрымалася трохкі не так. Я ніколі не расказваў – калі ішоў распісвацца ў ЗАГС, у мяне лопяецца страўнік, была прабадная язва. І ў той дзень замест вяселле магло быць маё пахаванне. Але Бог даў і людзі, што мяне паднялі на ногі. Праўда, застаўся без сям’і.

– *Вы не часта, Мікола Конанавіч, расказваеце пра асабістае жыццё – жонка, дзеці...*

– Няма. Пагэтаму і няма. Але пасля ўсіх тых здарэнняў я званю Купрыяненку ды кажу «я згодны». У Мінск пераехаў у 1988 годзе. Дзякуй Богу, я тут не згубіўся, штось рабіў. Пасля ансамбля працаваў у Рэспубліканскім цэнтры культуры, але там праца была ў асноўным у кабінете, а гэта не па мне, мне трэба лётаць. І цяпер, як патрапіў у бальніцу і калі стала ўжо значна лепей, то я і тут танцую, нават іншых вучу танцаваць. Ёсць два хлопчыкі – Віця Латышонак з Шаркаўшчыны і



В. Ліцьвінкі і М. Котаў (злева і справа адпаведна) на здымках перадачы «Запрашаем на вячоркі» (1990-я гг.)

раўскага пасялковага дома культуры. Усе калектывы працуюць і сёння. Хутка будзе 50, як танцуе «Прыпяць».

Мне здаецца, што трэба вельмі-вельмі любіць сваю справу, тады ты шчаслівы чалавек. Шчасце – відаць, тое, што ты ўспрыняў душою, не здрадзіў свайму прызначэнню, свайму выбару. Хаця ў мяне бывала і так, што хацелася кідаць усё, ехаць у іншае месца (лепш на заводзе працаваць)...

Калі працаваў у БДУ ў навукова-даследчай лабараторыі беларускага фальклору, пашчасціла сустрэцца з цудоўным чалавекам, любімым у народную творчасць, – з Васілём Дзмітрыевічам Ліцьвінкам (хай зямля будзе пухам). Ён мяне шмат чаму навучыў. А найперш – пісаць; я пачаў пісаць у газеты, часопісы, выдаў сем кніжак, дзе стараюся дзяліцца сваімі здымкамі з іншымі. А пасля,

тым казаў, што, маўляў, от там і там добра танцоўць... А яны ў адказ: дык мы таксама не зломкі. І прама на вуліцы паказвалі свае танцы. Яшчэ я ездзіў на вяселлі, ставіў магнітафон і запісваў... Запісваў усё што мог.

– *Запісы пайшлі куды?*

– Вядома! Нават для дзяржаўнага акадэмічнага хору імя Цітовіча, калі мастацкім кіраўніком быў Мікола Сірата, рабіў пастапоўку танца «Кука».

– *А як Вы патрапілі ў Мінск?*

– Ведаеце, мяне сюды запрашалі даўно, яшчэ Геннадзь Цітовіч. Я спужаўся, бо толькі другі год быў у Тураве, як з’явіліся першыя прапановы. І вельмі добра, што я не паехаў. Ніколі б я тут не зрабіў нічога, бо вопыту не было, а «головокружэнне от успехов...». Было толькі жаданне працаваць. Час ішоў. Неяк прыехаў Васіль Аляксеевіч Купрыя-



Аўтар «Вянка» і Бабруйшчына: спроба аналізу сувязяў

(Працяг. Пачатак у № 45)

У першай палове XIX стагоддзя Аляксандр Лапа, які меў у сваім карыстанні толькі радавы маёнтак Рудабелка, што дастаўся яму з братам Міхаілам у спадчыну ад бацькі (адстаўнога падпаручніка Кінбургскага драгунскага палка), набывае ў генерал-маёра войска Рэчы Паспалітай В.К. Вішчынскага Касарычы, што размяшчаліся ў гэтым жа Бабруйскім павеце за 10 вёрстаў ад Рудабелкі і за 60 вёрстаў ад павятовага цэнтра. Менавіта з гэтых мясцінаў і бярэ пачатак прозвішча, што будзе насіць паэт. Адсюль карані яго прамых продкаў па бацьку, тут яны жылі, апрацоўвалі зямлю.

Але радаводнае дрэва пачало прарастваць не ад Багдановічаў, хоць і ў гэтых жа мясцінах. Прапрадзед паэта Сцяпан, які жыў у той час, калі гэтыя землі яшчэ не ўваходзілі ў склад Расійскай імперыі, а знаходзіліся пад Рэччу Паспалітай, а Касарычы належалі князям Радзівілам, па бацьку быў родам са Скоклічаў. З ранніх гадоў той знаходзіўся пад апекай айчыма Нікіфара Багдановіча і быў аформлены на яго прозвішча. У выніку наступныя пакаленні роду Скоклічаў будуць звацца Багдановічамі. Сын Сцяпана, прадзед паэта Лук'ян (1805 г.н.), служыў пры памеснай сядзібе ў Касарычах садоўнікам (жонка яго звалася Арына Іванаўна на прозвішча Юлевіч (1819 г.н.). Дажыўшы да 80-гадовага ўзросту, ён, «захаваўшы да канца бадзёрасць, памрэ ў садзе за працай». Юры (Ягор Лук'янавіч (1835 г.н.), дзед Максіма і бацька Адама Багдановічаў, таксама быў «дваровым, повар па прафесіі, належаў да Касарынскага сельскага таварыства Бабруйскага павета». Дзесьці напрыканцы 1850-х гадоў А.Д. Лапа купляе, на гэты раз на Барысаўшчыне, маёнтак (належаў Храптовічам), які насіў, як ні дзіўна, аднолькавую назву з яшчэ адной мясцінай Лапы паблізу Касарычаў – Халопенічы. Сюды з бабруйскіх

зямель Лапа прывязе да сябе на службу «яшчэ маладым чалавекам» дзед Максіма. «На яго радзіме ў Касарычах тады засталіся браты Франц, Сямён і сястра Ганна». У Халопенічах Юры Лук'янавіч «больш трывала асталіяваўся, уступіўшы ў шлюб» з Ганнай Асьмак. У 1862 годзе тут у іх

губерні. У другім сваім аўтографі Адам Багдановіч падае яшчэ адну, не менш цікавую, інфармацыю. Маючы на ўвазе Д.А. Лапу, ён зробіць наступны запіс: «Гэта мой хросны». Атрымоўваецца, што бацька Максіма Багдановіча быў хроснікам сына Аляксандра Лапы. Такім вась чынам гэтыя два

роды – даўні сялянскі Скоклічаў-Багдановічаў і старадаўнедваранскі Лапаў з'ядналіся яшчэ і роднаснымі сувязямі (на той час стасункам паміж кумоўнымі сем'ямі надавалася важнае значэнне: хросны бацька на выпадак асірачэння непаўналетняга хросніка нёс грамадзянскі абавязак па яго выхаванні і забеспячэнні). А

налізуючы і супастаўляючы дэталі фактаў і з'яваў, нечакана для сябе выяўляю цікавыя супадзенні. Паміж імен іншага прыяцеля Дуніна-Марцінкевіча, які нейкі час у другой палове 1860-х – пачатку 1870-х гадоў жыў у Бабруйшчыне (Тарасевічы, Асіповічы) і якога мы ведаем найперш як бацьку відных палітычных, грамадскіх і культурных дзеячаў пачатку XX стагоддзя Івана і Антона Луцкевічаў, – Янам Якімавічам Луцкевічам (1831–1895) і Максімам Багдановічам таксама прасочваюцца пэўныя сувязі.

«Прадстаўнік патомкаў беларускай шляхты герба «Навіна», вядомага з XVI ст. Род гэты слаўны сваім удзелам у паўстанні 1863 года». Не зусім зразумела, каго канкрэтна з роду Луцкевічаў тут меў на ўвазе Мікола Трус, аўтар артыкула «Руплівец беларускага руху» («ЛіМ», 2006, № 32). Пра ўдзел самога І.Я. Луцкевіча ў тым паўстанні маецца пакуль толькі няпэўная, не пацверджаная дакументамі, інфармацыя. Тыя звесткі зыходзяць з вуснаў дачкі Эміліі (у замужстве Шабуня), якія пасля былі перададзеныя старэйшай дачцэ Яніне. А вось пра тое, што Іван Якімавіч быў героем Крымскай вайны 1853–1856 гадоў, знаёмай

нам са школьных гадоў па Севастопальскіх апавяданнях Льва Талстога, дакладна вядома.

Тройчы паранены, двойчы кавалер ордэнаў III ступеняў, узнагароджаны бронзавым і срэбным медалямі. Пэўна, у коле блізкіх і знаёмых Івана Якімавіча не раз даводзілася чуць расповеды пра яго слаўны ўдзел у абароне Севастопалю і іншых баталіях той вайны. Пасля жаніцбы з Софьей Лычкоўскай (першая жонка Казіміра Асяцімскага, што паходзіла з-пад Бабруйска, нарадзіўшы яму ў Асіповічах дзвюх дачок, заўчасна памерла) адстаўны штабс-капітан Іван Луцкевіч няраз у летнія месяцы гасцяваў на радзіме жонкі ў Ракуцёўшчыне, што належала яе брату Вацлаву Лычкоўскаму. Насельнікі фальварка і госці, вядома, былі знаёмыя з гісторыямі пра баявыя дзеянні Івана Якімавіча. Начуцы пра тое быў і Максім Багдановіч. Толькі, зразумела, не ад самога Луцкевіча (Максіму было тры гады, калі памёр герой Крымскай вайны), а ад яго сваякоў.

Паводле ўспамінаў А. Багдановіча, Максіма, што жыў за межамі роднага краю, «цягнула ў Беларусь, дзе яму хацелася пазнаёміцца з беларускімі пісьменнікамі і дзеячамі беларускага адраджэння, якія, між іншым, абяцалі прыстроіць у якой-небудзь сухой мясцовасці з сасновым лесам». Такім месцам стане Ракуцёўшчына, куды па прыездзе паэта ў Вільню супрацоўнікі вядомай газеты «Наша Ніва» браты Іван і Антон Луцкевічы, з якімі дагэтуль Максім быў знаёмы па перапісцы, прывязуць паэта ў ся-

дзібу свайго дзядзькі (для Антона В. Лычкоўскага быў яшчэ і хросным бацькам). Тут паэт правядзе два месяцы, якія акажуцца вельмі плённымі ў творчасці. Прыедзе сюды і Эмілія Іванаўна з маленькай Янінай. Зразумела, Максіму цікава было даведацца падрабязней пра яе бацьку, «які выхоўваў такіх адданных беларускай справе людзей», як Іван і Антон. З яе апаведанняў пра Івана Якімавіча паэт, у пер-



Э. Шабуня (прабабуля вядомага спевака Данчыка)

шую чаргу, быў уражаны ратнымі подзвігамі штабс-капітана рускай арміі. Распавяла тады Эмілія Іванаўна Багдановічу і пра памятную для Івана Якімавіча сустрэчу з Дуніным-Марцінкевічам на Бабруйшчыне ў 1868 годзе, калі пісьменнік, завітаўшы на свята Спаса да двара, што арандаваў Луцкевіч у Тарасевічах, падараваў вершаваны экспромт «Заўтра Спаса, кажуць людзе...», прысвечаны яму.

Уладзімір Аўсянік,
г. Бабруйск
(Заканчэнне будзе)

«У краіне светлай, дзе я ўміраю...»

Напярэдадні святкавання 75-годдзя Белдзяржфілармоніі калектыў тэатра «Зьніч» 30 лістапада разам з Нацыянальным мастацкім музеем Рэспублікі Беларусь правялі ўрачыстае мерапрыемства, прысвечанае юбілею класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча. Спектакль «У краіне светлай, дзе я ўміраю...» пастаўлены рэжысёрам Галінай Дзягілевай, выканаўца – Вячаслаў Статкевіч, музычнае суправаджэнне і вакал – Сяргея Сарокіна.

Спектакль адбыўся 9 снежня 1997 года. Максім Багдановіч быў малады, маладым і застаўся. Уся паэзія, пра што ён пісаў паэт, прасякнутая вялікай любоўю да жыцця. Ён быў народжаны ў Мінску над Свіслаччу, але лёс яго склаўся так, што большую частку жыцця паэт правёў далёка ад Бацькаўшчыны. Так сталася, што і пахаваны ён далёка ад тых мясцінаў, дзе былі яго думкі і сэрца.



Вячаслаў Статкевіч і Сяргей Сарокін



Чудзінскі паэт

Зусім не выпадкова Ганцавічы сёлета былі абраныя сталіцай Дня беларускага пісьменства. Многія мясціны гэтага краю сталі літаратурнымі – адзначаны нараджэннем майстроў беларускага мастацкага слова. Варта згадаць Міхася Рудкоўскага, Васіля Праскурава, Уладзіміра Марука, Івана Кірэйтчыка, Віктара Гардзея, Алесь Кашадуба... У сузор'і літаратурных імёнаў Ганцаўшчыны яркай зоркай вылучаецца паэт, эсэіст, перакладчык Алесь Канстанцінавіч Каско, якому сёлета спаўняецца 60 гадоў.

Нарадзіўся Алесь Каско 10 снежня 1951 года ў вёсцы Чудзін, што на Ганцаўшчыне, дзе стваралі свае чудоўныя казкі чудзінскія казачнікі Дудар і Кулеш. Недалёка ад вёскі на хутары жыў і працаваў беларускі этнограф і фальклорыст Аляксандр Сержпутоўскі. Бацька паэта Кастусь Рыгоравіч славіўся на ўсю акругу як майстар на ўсе рукі. У часы вайны змагаўся з ворагам у партызанскім атрадзе, а затым на фронце. Маці Аксэня працавала ў мясцовым калгасе трактарысткай і паспявала выходзіць шасцірадных дзяцей. Алесь рос цікавым, дапытлівым хлопчыкам, захопліваўся чытаннем кніг. Чудоўная палеская прырода, багатая насычаная фальклорам асяроддзе роднай вёскі паспрыяла таму, што Алесь пачаў пісаць вершы вельмі рана: першы яго друкаваны верш «Пралескі» з'явіўся ў ганцавіцкай раённай газеце «Савецкае Палессе» ў 1968 годзе.

Галоўным рэдактарам газеты ў той час працаваў талена-

віты журналіст, пісьменнік Васіль Праскураў, пры якім у «раёнцы» была вышываная цэлая літаратурная кагорта. Літаратурнае аб'яднанне «Рунь», якое існавала пры газеце, узначальваў паэт Віктар Гардзея. Алесь Каско згадвае, што і Васіль Праскураў, і Віктар Гардзея, сталі яго першымі дарадцамі на пачатку шляху ў паэзію. На добрых настаўнікаў Алесь Каско шанцавала і тады, калі ён вучыўся на філалагічным факультэце Брэсцкага педінстытута, дзе на яго вялікі ўплыў аказаў таленавіты педагог, вядомы пісьменнік, прафесар, загадчык кафедры беларускай літаратуры Уладзімір Калеснік. У часы вучобы Алесь пасябраваў са студэнтамі-паэтамі А. Разанавым, В. Жуковічам, М. Пракаповічам. У студэнцкія гады вершы Алесь з'явіліся і ў рэспубліканскім друку (газета «Чырвоная змена» і інш). Пасля заканчэння педінстытута, вучобу ў якім перапыняла служба ў войску, ён восем гадоў працаваў карэспандэнтам жабінкаўскай раённай газеты «Сельская праўда», затым быў рэдактарам на Брэсцкай абласной студыі тэлебачання. У 1984 годзе Алесь Каско прыняў у Саюз пісьменнікаў, а з 1991 года ён узначальваў



Брэсцкае аддзяленне пісьменнікаў. Вынікам яго плённай працы на паэтычнай ніве з'явіліся паэтычныя зборнікі «Сказная лінія», «45 вершаў», «Трохкроп'е», а за кнігу «Час прысутнасці» паэт быў адзначаны Літаратурнай прэміяй імя А. Куляшова. У 2001 годзе Алесь Каско запісаў казкі землякоў-чудзінцаў і выдаў іх у зборніку «Чыстага ўсё нячыстае баіцца». Ён таксама лаўрэат прэміі У. Калесніка, і быў першым, хто атрымаў уведзеную на Брэсччыне незвычайную літаратурную мядовую прэмію, – пуд мёду. Прэмію гэтую заснаваў паэт і пчалар з Пружанаў Мікола Папека. Дарэчы, яму

Алесь Каско прысвяціў верш «Забуты вулей». Памятае паэт і пра малых чытачоў: для іх ён напісаў кніжку «Два сонцы». Алесь Каско вызначыўся таксама як перакладчык: шмат вершаў на беларускую мову пераклаў з польскай, нямецкай, рускай, украінскай, македонскай моваў.

Сёлета яго вершы на друкавала найстарэйшае ў Расіі выданне – мастацкі часопіс «Сібірскіе огні». А зусім нядаўна ў брэсцкім выдавецтве «Альтэрнатыва» выйшаў новы паэтычны зборнік Алесь Каско – «Нічога больш». Уражвае верш «Не там», прысвечаны Максіму Багдановічу: «Ах, з Крыма вярнуць Максіма? // Баімся, што пуста // магільна жакне: зусім не яго // тлен вякуе там». Глыбока крапае душу верш «Не сустрэцца...», які паэт прысвяціў самаму драгому чалавеку на свеце – сваёй матулі: «Больш ніколі не сустрэцца. // Ты, вядома ж, за той брамай, // за якую з цяжкім сэрцам // не пускаюць, мама».

Алесь Каско непакоіцца за лёс Радзімы, пагрозу яе незалежнасці ён бачыць з усходу: «Што край мой на іхняй карце? // Абшару малюсенькі ўскраек. // Яшчэ не ўтапаны ў дарогу хлеба акраец». Паэт шануе родную мову, размаўляе толькі на ёй. Наказ

Францішка Багушэвіча – «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі!» – для Алесь Каско святы. Вось радкі з верша «Мужная мова»: «Мая родная мужная мова, // ты ўвесь век бараціла сябе».

Талант паэта не застаўся незаўважаны: яго прозвішча, як і прозвішчы іншых таленавітых пісьменнікаў Ганцаўшчыны, увекавечанае на адных з скульптурных завіткаў, усталяваных у цэнтры горада на Алеі паэтаў. Зараз Алесь Каско жыве разам са сваёй надзейнай спадарожніцай жыцця Людмілай Канстанцінаўнай у Жабінцы, працуе ў раённай газеце «Сельская праўда», дзе на грамадскіх пачатках узначальвае літаратурную старонку «Плынь». Пры Жабінкаўскай раённай бібліятэцы Алесь Каско з'яўляецца куратарам літаратурнай студыі маладых. Ён часты госць у сярэдніх школах Жабінкі і раёна, у ліцэі. Не забывае ён і сваіх зямлякоў: сустракаецца з вучнямі Чудзінскай школы, з аднавяскоўцамі. Памятае Алесь Каско і аб тых паэтах Ганцаўшчыны, якіх няма зараз з намі. Шмат ён зрабіў на ўпарадкаванні месцаў пахаванняў Міхася Рудкоўскага, Івана Кірэйтчыка. З яго дапамогай выйшла ў Брэсце пасмяротна кніга Васіля Праскурава «Наўсцяж вясковай вуліцы».

Віншuem паважанага Алесь Канстанцінавіча з юбілеем і спадзяемся, што ён парадзе нас новымі творамі. Жадаем таксама спадарожнага ветру ў паэтычныя ветразі, моцнага здароў'я, сямейнага дабрабыту.

Лявон ЦЕЛЕШ

Царкоўнае крэзнаўства

Святыні Аляксандра-Неўскага сабора

Паводле традыцыі 6 снежня, у дзень памяці святога князя Аляксандра Неўскага, праваслаўная грамада ўрачыста адзначае чарговы ўгодкі з дня асвячэння галоўнага храма Пружанаў. Пабудаваны ў XIX стагоддзі на самым бачным і ўзвышаным месцы, вось ужо 145 гадоў ён упрыгожвае старую частку горада. У XX стагоддзі яго акружыла зусім не рамантычная аправа ажыўленых вуліцаў з безаблічнымі пабудовамі. Нягледзячы на гэта ён і сёння, нібы карабель, плыве над горадам і абуджае раницаю сваім званам усю акругу.

За сваю шматгадовую гісторыю Свята-Аляксандра-Неўскі сабор ніколі не закрываўся. Перажыў дзве сусветныя вайны і перыяд атэістычных ганенняў. Храм быў пабудаваны адразу пасля падаўлення паўстання 1863–1864 гадоў за кароткі час па праекце вядомага архітэктара Міхайлаўскага. Эскізы праект іканастаса распрацаваў архітэктар Сычоў у асаблівым візантыйскім стылі з перавагай «золата на блакітным», а сам іканастас выраблены ў Санкт-Пецярбургу. Абразы ж былі напісаныя манахіямі Санкт-Пецярбургскага жаночага Васкрасенскага манастыра. Дзевяць званоў для звоніцы пружанскага сабора былі адлітыя на пецярбургскім заводзе купца Пікіева. Маскоўскія ж купцы на чале з Пампеем Бацюшковым аплацілі выраб неабходнага царкоўнага начыння і ахвяравалі храму святыя сасуды, набажэнскія кнігі і ўборы.

8 кастрычніка 1866 года храм быў урачыста асвечаны архірэем праасвяш-

чэнным Ігнатам (Жалязоўскім). На свяце прысутнічалі тысячы людзей з Пружанскага і суседніх з ім паветаў: святары, ваенныя і грамадзянскія чыны ўсіх ведамстваў на чале з губернатарам, дваранства і старшыны, старасты і сяляне.

Храм адлюстравіў прыёмы і рысы позняга класіцызму, аб'яднаўшы «вечныя» эстэтычныя каштоўнасці – чысціню, строгаць і велічнасць формаў пры параўнальна невялікіх для сабора такога рангу аб'ёмах. Асабліва сцю будынка з'яўляецца паўкруглая ў плане алтарная частка, якая завяршаецца светлавым барабанам, увенчаным вялікім купалам. Прасочваецца вялікае падабенства з купальнай ратондай Траецкага сабора Свята-Аляксандра-Неўскай лаўры Санкт-Пецярбурга.

Сёння Свята-Аляксандра-Неўскі храм з'яўляецца не толькі галоўным упрыгожаннем старога горада, але і сховішчам унікальных чудатворных іконаў. Самая вядомая з іх – абраз Бо-

жай Маці «Пружанская Плачучая» («Галгофа») – ушавілася ў велікодныя дні 1934 года: 9 красавіка з вачэй Найсвяцейшай Дзевы пацяклі слёзы. Набожны народ, што прысутнічаў у храме, укленьчы, ахоплены страхам і трапятаннем. Некаторыя з багамольцаў, усуніўшыся ў чудзе, хусткамі выціралі слёзы, але яны з'яўляліся зноў і зноў, і яшчэ большай брэйі сцякалі ўніз.

Для штогадовага праслаўлення чуду, яўленага ў саборы, тагачасным архірэем, архіепіскапам Аляксандрам Іназемцавым, было выдзеленае асаблівае святкаванне. І вось ужо 77 гадоў у пятніцу Светлай сядміцы вернікі і ўсё духавенства на чале з архірэем збіраюцца ў Свята-Аляксандра-Неўскім саборы і здзяйсняюць пакланенне Найсвяцейшай Багародзіцы. Сёння чудатворны абраз узвышаецца на ўсходнім баку правага нефа.

На заходняй сцяне левага нефа змешчаны яшчэ адзін чудатворны абраз Божай Маці, названы «Незгаральная». Гэтая ікона калісьці вісела над уваходам у Прачысценскую царкву, знішчаную ў ліпені 1944 года артылерыйскім снарадам (цяпер на месцы храма ўнівермаг). Абраз перажыў некалькі моцных пажараў, заставаўся цэлым у агні, толькі выгарэла невялікая палоска палатна. Адмысловая тыпалогія і акадэмічны жывапіс іконы вылучае яе з шэрагу іншых. Старажылы сцвярджа-

юць, што яна была напісаная вядомым пружанскім мастаком Андрэем Павуком.

Прадметам асаблівага шанавання ў храме з'яўляецца Іверская ікона Божай Маці, якая праславілася 30 снежня 1923 года (па ст.ст.) у вёсцы Гарадняны ў хаце войта Лінёўскай гміны Паўла Бунаты. Відавочнікамі яркага абнаўлення абраза сталі не толькі самі гаспадары, але і іх шматлікія госці і вясцоўцы.

10 лютага 1924 года абраз урачыста перанеслі ў Пружаны. Над галоўнай сцяной людзей у пераносным ківоце ўзвышаўся ўпрыгожаны кветкамі чудатворны лік Іверскай іконы Божай Маці. Пружанскі сабор не змог змясціць і пятай часткі багамольцаў.

З процілеглага боку перад клірасам знаходзіцца яшчэ адна чудатворная ікона – Божай Маці Уладзімірскай, якая праславілася ўвечар 4 снежня 1924 года ў вёсцы Сланіцы ў хаце Паўла Суботы. Пацямнелы ад часу невялікі абразок абнавіўся і прасвятлеў, уражлівы сваёй прыгажосцю і свежасцю фарбаў шматлікіх відавочнікаў. Ікона была ўрачыста перанесеная ў пружанскі сабор і назаўжды ўсталяваная ў пераносным ківоце. На вялікіх царкоўных святы гэтыя ківаты выносяцца з храма на хрэсны ход і ўзначальваюць працэсію.

Чатыры чудатворныя іконы, нібы чатыры стаўпа, абараняюць наш горад. На іх ускладаюць свае надзеі ўсе, хто мае патрэбу ў Божай дапамозе, усе, хто шукае абарону ў Найсвяцейшай Багародзіцы.

**Алена ЗЯЛЕВІЧ,
старшы навуковы
супрацоўнік
музея-сядзібы
«Пружанскі палацык»**



Ад майі вёскі Радзішына да Фашчаўкі, якую даўней называлі Хвашчоўка, дзесяць кіламетраў. Вясковыя жанкі, калі ўжо аніяк не маглі даць рады свайму мужу пад час узніклай з любоў нагоды спрэчкі, крычалі яму: «Ах ты, хвашчоўскі ёлуп!» І не было тут больш патрэбы ў нейкіх іншых аргументах ці слоўцах.

Яшчэ да вайны, вывучаючы творчасць Кандрата Крапівы ў Ардацкай сямігодцы, я натрапіў на радкі: «— Ах ты, ёлупень стары! — баба дзёда лае». Зразумела, ёлуп, ёлупень — гэта абразлівае слова, слова-лаянка. Ёлуп — нікчэмны чалавек. У Тлумачальным слоўніку беларускай мовы пазначана: «Бесталковы, тупы чалавек, дурань, асталоп».

Фашчаўскі ёлуп

цікаўнасць да фашчаўскага ёлупа і на прасёлку з Фашчаўкі на Княжыцы спыніў каня і паказаў мне рукой праз поле на фашчаўскае кладзішча. Там на паўночнай ускраіне я і ўбачыў на вельмі высокім пастаменце фігуру, падобную на чалавека, аброслую зялёным мохам. Правае плечо яго паказвала напрамак на захад. Не прыпомню толькі: была ў ружэ шабля ці не?

Пасля вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў восенню



горнутая ў паперу. Ад Шклова да Фашчаўкі з рук у рукі перадавалі кожную цагліну. Казалі, што помнік польскаму воіну-герою, імя якога Сімпліцыян. А пазней чуў іншае тлумачэнне: гэта помнік мясцовому памешчыку.

У канцы 1952-га і на пачатку 1953 года працаваў я ў Магілёўскім абласным аддзеле культасветустановаў інспектарам па помніках і музеях. У архіве звестак пра помнікі гісторыі і культуры напаткаў копію даведкі царскага ўрадніка пра помнік у Фашчаўцы. Тэкст даведкі сведчыў, што гэты помнік паставілі польскія заваёўнікі свайму герою пад час паходаў на Маскву ў XVII стагоддзі. У правай ружэ ён трымаў шаблю, паказваючы ёю на Маскву. А рускія салдаты, калі ворагаў разбілі і прагналі прэч, помнік не кранулі, а васьм фігуру павярнулі такім чынам, што яна глядзела ўжо на захад, ды і рука з шабляй паказвала ў бок Варшавы. Маё кіраўніцтва, даведаўшыся пра мае прапановы ўзяць помнік на ўлік, наклала табу на ёлупа з Фашчаўкі: на ўлік не браць, нідзе не ўзгадваць аб ім, бо помнік варожы. Такі васьм вынік атрымаўся з маіх памкненняў.

Мікалай Барысенка спаслаецца яшчэ на адну легенду, паводле якой калону-помнік у Фашчаўцы ўстанавілі манахі-каталікі на месцы пахавання частак Святога Крыжа Гасподняга і мошчаў Святога Сімпліцыяна. Напачатку святаўні захоўваліся ў касцёле, але пасля шляхецкага паўстання 1830–1831 гадоў, калі ў Расійскай імперыі пачалося ганенне на каталікоў і закрыццё іх храмаў, вернікі пахавалі святаўні на кладзішчы. Звычайная гавораць, што кожная з версіяў мае права на існаванне. Я з гэтым згодны. Але навошта ж Святому Сімпліцыяну шабля ў ружэ, ды яшчэ паказваць ёю на Маскву?

Нядаўна Магілёўская гарадская суполка беларускай мовы і літаратуры імя Фран-

цыска Скарыны наладзіла экскурсію на Шклоўшчыну, прысвечаную 70-годдзю з дня нараджэння выдатнага беларускага лірыка Анатоля Сербантовіча. Экскурсію пачалі з Фашчаўкі ад разбуранага будынка касцёла. Калі турысты вярнуліся да аўтобуса, я ім задаў пытанне:

— Ці ведае хто з вас, што такое фашчаўскі ёлуп?

Ніхто з прысутных не азваўся. Тады я і расказаў пра яго. Магілёўцы ўсе, як адзін, праявілі цікаўнасць і ахвотна рушылі (кладзішча недалёка ад падмурка касцёла), каб на свае вочы ўбачыць помнік.

Язноў убачыў ёлупа. Здзівіла, што папярэджанне царскага ўрадніка і сёння паспяхова выконваецца: ніхто нават і не падумаў хаця б нейкі касметычны рамонт зрабіць (ён ужо вельмі патрэбны). Месцамі

асобныя цагліны пачалі асыпацца. Больш за тое: паўднёва-заходні вугал пастамента каля самай зямлі прыкладна на адну трэць разбураны. Былі чуткі, што яшчэ за савецкім часам мясцовыя ўлады спрабавалі разбурыць пастамент ды не адолелі. А можа, хто і скарб шукаў ці ў вайну снарадам пашкодзіла? Як бы там ні было, але пагроза помніку ёсць. А каб яго адрамантаваць, спатрэбіцца не адзін мехцэменту ды крыху камення. Тады помнік здолее працягнуць сваё існаванне.

Фашчаўскі помнік з'яўляецца арыгінальным архітэктурным збудаваннем. Калі ранейшым часам ён быў забыты з-за палітычна-ідэйных меркаванняў, то сёння ён глядзіцца як помнік гісторыі і культуры нашага краю, а яшчэ як рэдкі і вельмі цікавы аб'ект турызму. І пакуль стаіць фашчаўскі ёлуп, прыехаць сюды за хоча любая група турыстаў, якая наведваецца ў Крывель у музей вядомага кінаакцёра Пятра Алейнікава.

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ,
г. Магілёў



Цікава, што лаянка «фашчаўскі ёлуп» вядомая і ў Расіі, у прыватнасці, на Волзе. Мой бацька Іван Лукіч Арцём'еў пасля камісавання зімой 1942 года па ўзросце і хваробе ў Дзмітраўскім райваенкамаце Масквы (як апалчэнец абароны Масквы) амаль тры гады жыў і працаваў у калгасе «Цвет камуны» на станцыі Шаткі Горкаўскай вобласці. Ён сам чуў ад мясцовых людзей такую лаянку. Хутчэй за ўсё, дзяды і прадзеды валжанаў бывалі ў нашых мясцінах пад час салдацкай службы. Магілёўскі гісторык і пісьменнік Мікалай Барысенка сцвярджае, што выраз «фашчаўскі ёлуп» вядомы далёка за межамі Шклоўшчыны — у Беларусі, Расіі і Германіі.

Мяне, хлапчука, яшчэ да вайны цікавіла: а які ж ён, фашчаўскі ёлуп? Аднаго дня глыбокай восенню, калі мороз на дарожнай каляіне зрабіў груды і было вельмі зябка, бацька вёз мяне, хворага на шкарлятыну, у шклоўскую бальніцу. Ён ведаў пра маю

1944 года праходзіў я ў Фашчаўцы вайсковыя вучэнні дзпрызыўнікоў. У вольныя хвіліны ад заняткаў закарцела мне бліжэй паглядзець той ёлуп-помнік. У памяці захавалася наступнае: ён як бы на полі з паўночнага боку кладзішча, без аніякай агароджы, высокі пастамент з чырвонай цэгля, каля зямлі квадратны, а вышэй круглы. На металічным штыры трымаецца плоская драўляная фігура, аброслая зялёным мохам, якая знешне нагадвала ўяўны малюнак чалавека. Толькі ён без рук, без ног, ды і галава больш уяўлялася, чым бачылася. Ад подыху ветру фігура пакручвалася, як флюгер. Помнік на той час добра захаваўся: у цаглінах ніякіх трэшчынаў, толькі былі бачныя некалькі дробных выбоінаў. Веў я гаворку пра помнік з сялянамі і Фашчаўкі, а пазней і з жыхарамі суседняй вёскі Княжыцы. Яны расказвалі, што цэглу для помніка дастаўлялі ажно з Варшавы, што кожная цагліна была за-

Лёс людзей у лёсе Альбярціна

У мінскім выдавецтве «Кнігазбор» выйшла з друку кніга слонімскага краязнаўцы Сяргея Чыгрына «Альбярцін». Яна прысвечаная былому пасёлку Альбярцін (цяпер гэта мікрараён Слоніма).

Кніга найцікавая па месце: аўтар здолеў сабраць унікальны матэрыял пра гісторыю былога маёнтка Пуслоўскіх, пра падзеі, што там адбываліся на працягу двух стагоддзяў, а таксама пра людзей, лёс якіх быў непасрэдна звязаны з гэтым мястэчкам.

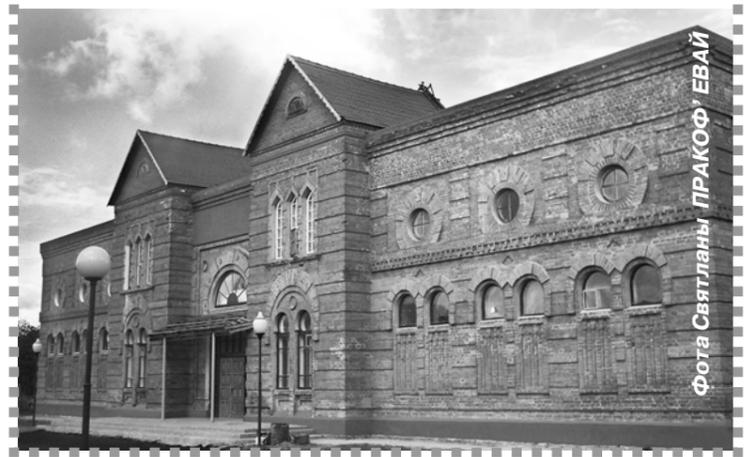
Кніга пачынаецца аповедам пра Пуслоўскіх, якія мелі непасрэднае дачыненне да заснавання Альбярціна, яго пашырэння як з эканамічнага боку, так і з боку рэлігійна-культуралагічнага. Чытачы знойдуць у кнізе новыя звесткі пра суперыёраў і выкладчыкаў усходняй місіі айцоў езуітаў у Альбярціне (1924–1942), пра Саюз беларускай моладзі, які дзейнічаў у Альбярціне пад час Другой сусветнай вайны, пра гісторыю прадпрыемстваў і помнікі Альбярціна.

Лёс многіх вядомых людзей Беларусі быў непа-



срэдна звязаны з гэтым мястэчкам. Пэўны час там жыў пасля вайны Васіль Быкаў, паэт Тодар Лебядя ў 1960-х гадах, пісьменнік Уладзімір Бутрамееў, Алена Руцкая і іншыя. У Альбярціне нарадзіўся Мікалай Казакевіч — маршалак сейма Польшчы. Пра гэта і многае іншае можна даведацца ў кнізе.

Кацярына ЯНУШЭВІЧ





Снежань

22 – Нячаева Галіна Рыгораўна (1951, Ветка), мастацтвазнаўца, музеалаг, удзельніца стварэння і фарміравання фондаў аднаго з культурных цэнтраў Чарнобыльскага рэгіёну – Веткаўскага музея народнай творчасці, аўтар навуковай канцэпцыі яго развіцця і сааўтар мастацкага вырашэння экспазіцыяў 1987, 2002, 2003 гг., заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 60 гадоў з дня нараджэння.

24 – Жмойдзяк Расціслаў Афанасьевіч (1936, Баранавіцкі р-н), географ, картограф, пад кіраўніцтвам якога падрыхтаваныя вучэбныя атласы Беларусі, аўтар каля 200 навуковых і вучэбна-метадычных працаў, падручнікаў для вышэйшай школы па тапаграфіі і картаграфіі, педагог, заслужаны работнік народнай адукацыі Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

25 – Луцэвіч Уладзіслава Францаўна (1891, Валожынскі р-н – 1960), літаратуразнаўца і культурны дзеяч, заснавальнік і першы дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

25 – Давідовіч Лілія Міхайлаўна (1936, Гродна – 2002), актрыса, народная артыстка Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1966) – 75 гадоў з дня нараджэння.

27 – Урублеўскі Валерыя Антоній (1836, г.п. Жалудок – 1908), адзін з кіраўнікоў паўстання 1863–1864 гг. на Беларусі, дзеяч міжнароднага рэвалюцыйнага руху – 175 гадоў з дня нараджэння.

27 – Карачун Юрый Аляксандравіч (1931, Мінск – 1997), мастак, майстар станковага малюнка, акварэлі, паліграфічнага дызайну, аўтар альбомаў, прысвечаных творчасці беларускіх мастакоў, мастацтвазнаўца, дзеяч музейнай справы (20 гадоў узначальваў Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь), заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

29 – Шабан Яўген Пятровіч (1936, Мядзельскі р-н – 1982), паэт, драматург, п'есы якога ставіліся ў вядучых беларускіх тэатрах і былі адзначаныя прэміямі, акцёр, рэжысёр, стваральнік шматлікіх тэлевізійных інсцэніровак па матывах твораў класікаў беларускай літаратуры, перакладчык на беларускую мову твораў М. Шолохава, В. Шукшына, Н. Думбадзе – 75 гадоў з дня нараджэння.

31 – Гісторыка-культурны музей-запаведнік «Заслаўе», дзяржаўная ўстанова (1986) – 25 гадоў з часу заснавання.

31 – Нараўлянскі этнаграфічны музей (1991) – 20 гадоў з часу заснавання.

«Цёплыя словы» Грыўды і Шчары

Сёлета ў выдавецтве «Альтэрнатыва» (Брэст) выйшаў першы літаратурны альманах Івацэвіччыны – «Там, дзе Грыўда і Шчара...».

Невялікая светлая кніжка на 200-х старонках, на вокладцы паўнаводная Шчара адлюстроўвае глыбіню сіняга неба. А на адвароце вокладкі 15 фотаздымкаў – постаці Івацэвіччыны: Пятро Валінскі, Анатоль Галушка, Валерыя Гапееў, Алесь Зайка, Людміла Занько, Таццяна Куратнік, Сцяпан Кухарчук, Надзея Кухценя, Уладзімір Мароз, Юрась Нераток, Вольга Пагуда, Фёдар Палто, Віктар Радынь, Віктар Рэчыц, Анжаліка Шыманчык.

Івацэвіцкая зямля багатая на літаратурную спадчыну: мы ганарымся сёння нашымі славытымі землякамі Піліпам Пестраком, Яраславам Пархутам. І літаратурны зборнік сведчыць пра тое, што не збяднеў наш край на таленты, што ёсць каму доўжыць традыцыю, ёсць каму шчырым мастацкім словам уславіць родную зямлю.

Многія аўтары зборніка – людзі старэйшага пакалення, якія дакладна і разумеюць і кошт, і сэнс жыцця. Гэтая «літаратурная крынічка» – своеасаблівы адказ: не ўсё страчана, не ўсё згублена, у нас і ў нашых дзяцей ёсць будучыня.

Спадзяемся, што літаратурны альманах «Там, дзе Грыўда і Шчара...» адкрые творчы шлях новым майстрам слова Івацэвіччыны.

Вольга ДАЙЛІД,
настаўніца гісторыі СШ № 1
г. Івацэвічы

(3 альманаху
«Там, дзе Грыўда і Шчара...»)

Пятро ВАЛІНСКІ

Цяплом слова

*Бясконцы дзень, табоу ганаруся,
Надзённым хлебам, соллю і вадою,
Гаючым словам мовы беларусаў,
Блакiтным небама па-над галавой.*

*У кожным слове мовы –
водгук шчасця
І покліч мары: жыць і не старэць.
Дазволь мне, слова,
да цябе прыпасці,
Тваім цяплом людскія душы грэць.*



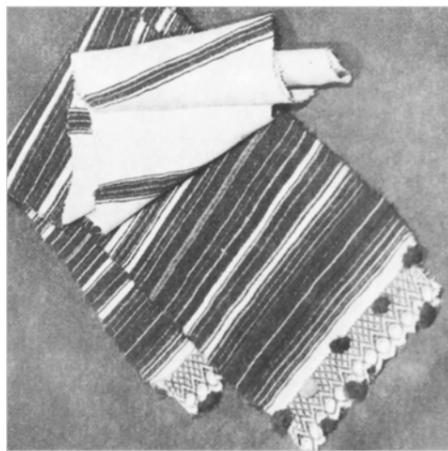
Маленькая светлая Грыўда

Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛЯХАВІЦКІЯ РУЧНІКІ – тып традыцыйных тканых ручнікоў, якія вырабляюцца народнымі майстрамі пераважна ў Ляхавіцкім, а таксама Баранавіцкім, Ганцавіцкім раёнах. Вядомыя з сярэдзіны XIX ст. Даўжыня 310–400 см, шырыня 26–30 см. Ткуць з кужэльных нітак або белай бавоўны («белька»). Кампазіцыя аздобы ствараецца чаргаваннем папярочных суцэльных і пункцірных палосак рознай шырыні, якія групуюцца ў шлякі – па канцах шырокія, шчыльныя, да сярэдзіны вузкія, рэдка размешчаныя.

Узор ствараецца чырвонымі ніткамі ўтку з невялікімі ўкрапінамі чорных, цёмна-сініх, жоўтых. Тэхніка ткання – шматнітовая, часам закладная. Аздабляюць на канцах мохрыкамі, утворанымі з нітак асновы, кутасамі, карункамі. Ляхавіцкім ручнікам уласціва каларыстычная гама, кампазіцыі з палосаў, аздабленне махрамі і кутасамі назіраюцца ў аздабленні народнага адзення, розных відаў мастацкіх тканінаў гэтай этнаграфічнай зоны. Найлепшыя ўзоры зберагаюцца ў Нацыянальным



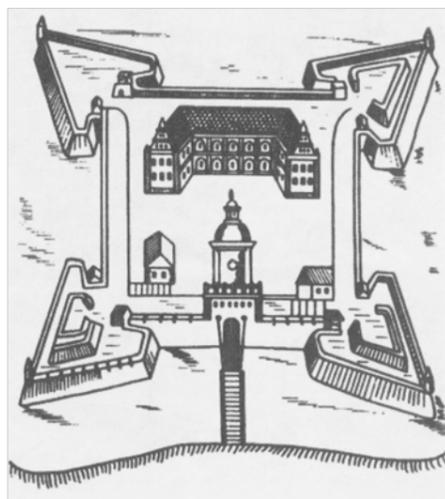
Ляхавіцкі ручнік з в. Падбарочча
Ляхавіцкага раёна (1913 г.)

мастацкім музей Рэспублікі Беларусі, Музеі старажытнабеларускай культуры ІМЭФ НАН Беларусі, Баранавіцкім краязнаўчым музей і інш.

ЛЯХАВІЧЫ – горад, цэнтр Ляхавіцкага раёна, на р. Ведзьма (прыток р. Шчара). За 225 км

на паўночны ўсход ад Брэста, чыгуначная станцыя на лініі Баранавічы–Луцінец, на шашы Баранавічы–Русінавічы.

Вядомыя з XV ст. у Вялікім Княстве Літоўскім як цэнтр Ляхавіцкай воласці, вялікакняжацкае ўладанне, якое атрымалі ў «держанье» Гаштольд; з XVI ст. у Наваградскім павеце. У 1533 г. – горад і замак (замак быў драўляны), цэнтр воласці. Належалі Хадкевічам, Сапегам, віленскаму біскупу І. Масальскаму, магнату С. Касакоўскаму. А.М. Гаштольд у 1535 г. заснаваў у горадзе касцёл. У 1546 г. у Ляхавічах нарадзіўся беларускі пісьменнік і грамадскі дзеяч Ф. Еўлашоўскі. У 1579 г. гетман ВКЛ Я.К. Хадкевіч побач з паселішчам на левым беразе р. Ведзьма пабудаваў замест драўлянага замка магутны бастыённы. Зімой 1595–1596 гг. замак беспаспяхова спрабавалі штурмаваць казацкія загоны С. Налівайкі і В. Шувалы. Горад 4 разы гарэў і быў зруйнаваны. У Паўночную вайну 1700–1721 гг. поўнаццю спустошаны. У 1760 г. на месцы разбуранага Ляхавіцкага замка М.Ю. Масальскі пабудаваў палац (не захаваны, выгляд яго вядомы паводле малюнка невядомага мастака напярэдні Першай сусветнай вайны). З 1793 г. у Слуцкаўскім павеце. З 1793 г. у складзе Расіі. У канцы XIX ст. мястэчка, цэнтр воласці Слуцкага павета. 5 016 жыхароў (1897 г.), прыкладна 150 двароў, царква, школа, бальніца, ганчарныя майстэрні, 30 крамаў, бровар, 3 кірмашы на год.



Ляхавіцкі замак. Рэканструкцыя паводле гравюры (XVII ст.)

З 1921 г. у складзе Рэчы Паспалітай, горад у Баранавіцкім павеце. З верасня 1939 г. у БССР, у складзе Баранавіцкай вобласці, 5 100 жыхароў. З 15 студзеня 1940 г. цэнтр раёна. У Вялікую Айчынную вайну з 26 чэрвеня 1941 г. да 6 ліпеня 1944 г. акупаваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі. З 1954 г. у Брэсцкай вобл. У 1959 у горадзе ўжо 4 500 жыхароў. У 2005 г. – 11 600 жыхароў.

(Заканчэнне артыкула
ў наступным нумары)